

D4.2 ANALYTICKÁ ŠTÚDIA

Hlavný prijímateľ: Centrum pre mier, nenásilie a ľudské práva – Osijek

Forma publikovania: Verejný document

Dátum: 26/08/2024

Číslo grantu: 101090815

Financované Európskou úniou

Informácie o Projekte

Číslo grantu	101090815
Skratka	RELEASE
Názov	Zníženie nadužívania inštitútu väzby prostredníctvom harmonizácie a podpory alternatívnych spôsobov výkonu väzby
Téma	Zníženie nadužívania inštitútu väzby prostredníctvom harmonizácie a podpory alternatívnych spôsobov výkonu väzby
Kľúčové slová	Väzba, alternatívy k väzbe, obvinený, predsúdne konanie
Začiatok implementácie	01/10/2022
Trvanie implementácie	24 mesiacov
Koordinátor	Nadácia právo a internet

Informácie o dokumente

Work Package	WP 4 RELEASE Príručka a analytická štúdia
Výstup	D4.2 Analytická štúdia
Dátum	26/08/2024
Typ	Analytická štúdia
Forma publikovania	Verejná publikácia
Hlavný príjemca	Centrum pre mier, nenásilie a ľudské práva – Osijek
Autori	Tena Mur, Natalija Havelka
Posudzovatelia dokumentov	Denitsa Kozhuharova, Maria Lachova, Mina Kyurkchieva

Prehľad revízií

Verzia	Dátum	Autor	Komentár
0.1	11/06/2024	Tena Mur (Centrum pre mier, nenásilie a ľudské práva – Osijek) Natalija Havelka (Centrum pre mier, nenásilie a ľudské práva – Osijek)	Obsah Analytickej štúdie
1.1	10/07/2024	Tena Mur (Centrum pre mier, nenásilie a ľudské práva – Osijek) Natalija Havelka (Centrum pre mier, nenásilie a ľudské práva – Osijek)	Prvý draft
1.2	07/08/2024	Tena Mur (Centrum pre mier, nenásilie a ľudské práva – Osijek) Natalija Havelka (Centrum pre mier, nenásilie a ľudské práva – Osijek)	Druhý draft
1.3	14/08/2024	Denitsa Kozhuharova, Maria Lachova, Mina Kyurkchieva	Finálna verzia

Vyhlásenie

Za obsah tohto materiálu zodpovedá/-jú výhradne autor (autori). Obsah publikácie nemusí vyjadrovať postoje Európskej únie.

Autorské práva

Tento výstup obsahuje pôvodnú nepublikovanú prácu, pokiaľ nie je v texte jasne uvedené inak. Skôr publikovaný materiál a práce iných osôb sú v texte označené formou citácie. Šírenie tejto publikácie je povolené len pod podmienkou uvedenia zdroja.

Zoznam skratiek

Zoznam akronymov a skratiek	
BTP	Bulharský trestný poriadok
BE	Belgicko
ChTP	Chorvátsky trestný poriadok
CY	Cyprus
EK	Európska komisia
ESO	Európsky príkaz na dohľad v predsúdnom konaní
EÚ	Európska únia
FI	Fínsko
GTP	Grécky trestný poriadok
IE	Írsko
LU	Luxembursko
ČŠ	Členské štáty
NL	Holandsko
PTP	Poľský trestný poriadok
VV	vyšetrovací väzba
STP	Slovenský trestný poriadok
SZO	Svetová zdravotnícka organizácia

Zoznam grafov

Obrázok 1: Percentuálny podiel väzňov vo vyšetrovacej väzbe v porovnaní so všetkými osobami vo výkone väzby.....**Error! Bookmark not defined.**

Obrázok 2. Priemerné denné náklady na zadržaného (v eurách).....17

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1: Maximálna lehota pre vyšetrovaciu väzbu**Error! Bookmark not defined.**

Obsah

1	Úvod	10
1.1	Nadmerné využívanie vyšetrovacej väzby a nezrovnalosti v praxi.....	11
1.2	Alternatívy k vyšetrovacej väzbe v členských štátoch	12
1.3	Vplyv vyšetrovacej väzby na duševné zdravie	14
2	Vypracovanie navrhovaných riešení.....	14
2.1	Nákladovo efektívna realizácia	16
3	Strategické odporúčania pre členské štáty.....	18
3.1	Poľsko	18
3.2	Grécko.....	18
3.3	Chorvátsko	20
3.4	Bulharsko	21
3.5	Slovensko.....	23
4	Záver.....	23
5	Zdroje	25
5.1	Právne nástroje EÚ a iné dokumenty:.....	25
5.2	Právne dokumenty Rady Európy:.....	25
5.3	Vnútroštátna legislatíva:	25
5.4	Ostatné zdroje:.....	26

Súhrnná správa

Nedostatočná aplikácia neväzobných opatrení spomaľuje justičné systémy a preťažuje sudcov a prokurátorov, čo ich núti rýchlo vyhlásiť rozsudky. Zoznam alternatívnych opatrení dostupných v krajinách Európskej únie (EÚ) je zdĺhavý, napriek tomu sa používa len veľmi málo z nich. Účelom Analytickej štúdie je preto zdôrazniť potrebu obmedziť nadmerné využívanie vyšetrovacej väzby aj nutnosť prijať alternatívne opatrenia. Odporúčania navrhnuté s cieľom obmedziť vyšetrovaciu väzbu v praxi:

1. Pokračujúce vzdelávanie sudcov a prokurátorov o alternatívnych opatreniach;
2. Rozhodujúcu úlohou zohráva posilnená spolupráca medzi členskými štátmi EÚ, aby sa obmedzili aktuálne existujúce rozdiely v praxi;
3. Pre všetky alternatívne opatrenia je potrebné stanoviť koherentné lehoty a pravidelne ich revidovať.

1 Úvod

Nadmerné využívanie inštitútu vyšetrovacej väzby je zrejme pri pohľade na preplnenosť európskych väzníc. Nedostatočná aplikácia alternatív vyšetrovacej väzby spomaľuje justičné systémy a preťažuje sudcov a prokurátorov. Zoznam alternatív k vyšetrovacej väzbe dostupných v krajinách Európskej únie (EÚ) je obsiahly, napriek tomu sa používa len veľmi málo z nich. Európska komisia (EK) už v minulosti vyzvala členské štáty EÚ, aby používali vyšetrovaciu väzbu (VV) len ako krajné opatrenie, nie ako preventívne opatrenie.

Nižšie uvádzame len niekoľko záverov, ktoré vyplynuli z rozhovorov so sudcami a právnikmi z krajín EÚ:

- Väznice sú extrémne preplnené (napr. možno uviesť presiahnutie kapacity 205 % v Chorvátsku);
- Sudcovia sa v niektorých prípadoch aplikáciou vyšetrovacej väzby snažia predchádzať kritike zo strany médií;
- Alternatívy k väzbe, napríklad elektronické monitorovanie a kaucia, sa ukázali ako úspešné, ale v praxi sa využívajú minimálne;
- Sudcovia nie sú dostatočne informovaní o alternatívach a sú zvyknutí používať vyšetrovaciu väzbu;
- Členské štáty EÚ musia v týchto záležitostiach viac spolupracovať.

Rôzne alternatívy k vyšetrovacej väzbe dostupné v krajinách EÚ však dávajú pevný základ pre ich používanie v praxi. Účelom Analytickej štúdie je preto zdôrazniť potrebu obmedziť nadmerné využívanie vyšetrovacej väzby aj nutnosť využívania alternatív k väzbe. Odporúčania navrhnuté s cieľom obmedziť vyšetrovaciu väzbu v praxi:

1. Pokračujúce vzdelávanie sudcov a prokurátorov o alternatívach k vyšetrovacej väzbe;
2. Rozhodujúcu úlohou zohráva posilnená spolupráca medzi členskými štátmi EÚ, aby sa obmedzili aktuálne existujúce rozdiely v praxi;
3. Pre všetky alternatívy k vyšetrovacej väzbe je potrebné stanoviť koherentné lehoty a pravidelne ich revidovať.

1.1 Nadmerné využívanie vyšetrovacej väzby a nezrovnalosti v praxi

Pokiaľ ide o väzenskú populáciu, 22 % všetkých väzňov v EÚ predstavujú osoby, ktoré sú vo vyšetrovacej väzbe, pričom Chorvátsko je jednou zo siedmich krajín EÚ s najvyšším percentom zadržovaných v predsúdnom konaní. Okrem toho sa priemerná dĺžka väzby naprieč Európou líši. Napríklad v Slovinsku trvá vyšetrovacia väzba v priemere takmer 13 mesiacov a v Grécku 12 mesiacov (Apelblat, 2023). Vyššie hodnoty niektorých ukazovateľov priemernej dĺžky vyšetrovacej väzby (v mesiacoch) boli zistené aj v Bulharsku (6,5), na Slovensku (3,9), pričom Poľsko a Chorvátsko tieto informácie nezverejnili. Rozdiel v praxi je vidieť v rozdielnych maximálnych lehotách pre vyšetrovaciu väzbu v celej Európe, ktoré sa pohybujú od menej ako 1 rok do viac ako 5 rokov. Šesť členských štátov EÚ nemá zavedené maximálne povolené trvanie vyšetrovacej väzby (BE, CY, FI, IE, LU, NL), zatiaľ čo v Taliansku a Rumunsku maximálne trvanie vyšetrovacej väzby presahuje 5 rokov (Rada Európskej únie, 2022) (pozri tabuľku 1).

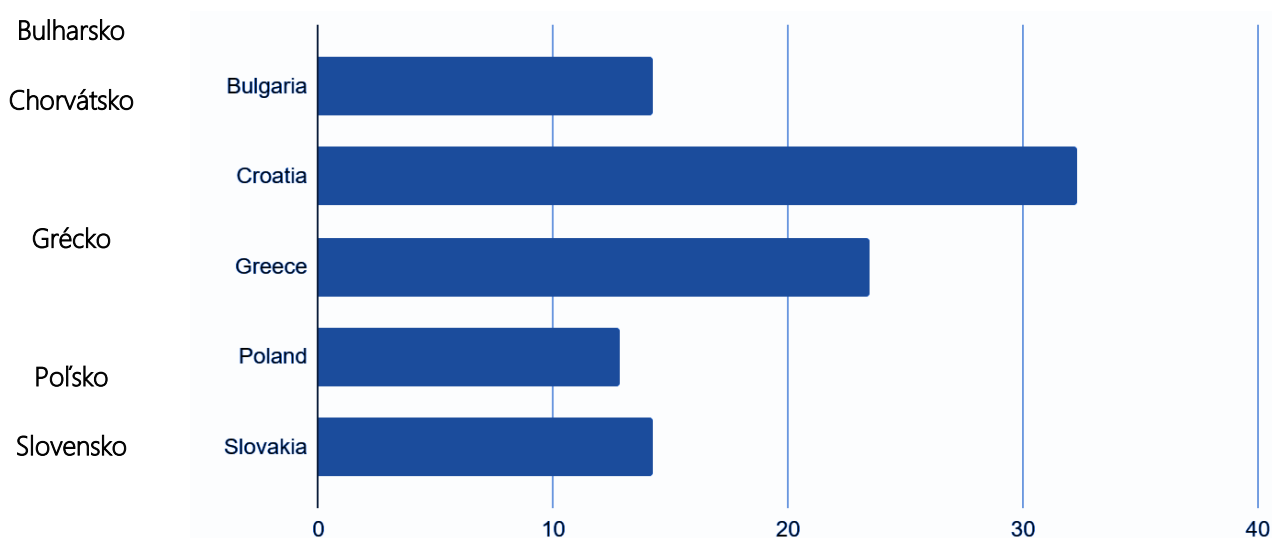
Tabuľka 1 Maximálna lehota pre vyšetrovaciu väzbu

Obdobie	Členské štáty
Menej ako 1 rok	Slovensko
1 až 2 roky	Bulharsko, Grécko, Poľsko
2 až 5 rokov	Chorvátsko

Šestnásť centier výkonu trestu odňatia slobody zaznamenalo výrazný nárast obsadenosti od januára 2022 do januára 2023, na čele s Moldavskou republikou (+ 52 %). Medzi členské štáty EÚ, ktoré zaznamenali nárast, patrí aj Chorvátsko (+10 %) a Bulharsko (+8,1 %). Miera umiestňovania do väzby sa podstatne znížila len v niekoľkých krajinách, pričom medzi ne patria Grécko (-5,2 %) a ostala nezmenená v 23 zboroch väzenskej a justičnej stráže (Rada Európy, 2024).

V roku 2021 bol jeden z piatich väzňov v Európe vo vyšetrovacej väzbe, čo zodpovedá mediánu 21,6 % väzňov vo vyšetrovacej väzby vo všetkých európskych väzniciach. V Chorvátsku si v roku 2021 36,3 % (1281) z celkového počtu väzňov (3531) neodpykávalo konečný trest v zariadeniach na výkon trestu odňatia slobody (Obrázok 1). Okrem toho bol každý štvrtý zadržaný v Grécku vo väzbe dlhšie ako jeden rok, pričom vyšetrovaciu väzbu sa použila ako predbežné opatrenia pred uložením trestu (Morfonios, 2022).

Obrázok 1. Percentuálny podiel väzňov vo vyšetrovacej väzbe v porovnaní so všetkými osobami vo výkone väzby

1.2 Alternatívy k vyšetrovacej väzbe v členských štátoch

Poľsko v súčasnosti poskytuje nasledujúce alternatívy (často používané v kombinácii):

- Peňažná záruka (kaucia); sociálna záruka
- Záruka dôveryhodnej osoby;
- Policajný dohľad alebo dohľad nadriadeného vo vojenskej službe;
- Príkaz na opustenie priestorov;
- Pozastavenie výkonu povinností, zákaz priblíženia;
- Súdny príkaz, ktorý zdravotníckemu personálu zakazuje poskytovať informácie a súčinnosť neautorizovaným osobám a zákaz opustiť krajinu (§ 266 PTP).

Nižšie uvádzame alternatívy k vyšetrovacej väzbe zavedené v **Grécku**:

- Kaucia;
- Pravidelné hlásenie sa policajnému vyšetrovateľovi;
- Zákaz opustiť alebo vstúpiť na konkrétne miesto alebo zákaz odchodu z krajiny;
- Zákaz stretávania alebo združovania sa s konkrétnymi osobami; a
- Domáce väzenie s elektronickým dohľadom (§ 286 GTP).

Chorvátsky trestný poriadok (ChTP) umožňuje tieto alternatívy k VV:

- Prepustenie na kauciu;
- Domáce väzenie;
- Preventívne opatrenia.

K preventívnym opatreniam patria:

1. Zákaz opustiť bydlisko;
2. Zákaz opustiť určité miesto alebo oblasť;
3. Povinnosť obvineného pravidelne sa hlásiť určitej osobe alebo štátnemu orgánu;
4. Zákaz priblíženia sa k určitej osobe, zákaz nadviazania alebo udržiavania kontaktu s určitou osobou;
5. Zákaz vykonávať určitú podnikateľskú činnosť, dočasné zaistenie cestovného pasu a iných dokladov, ktoré slúžia na prekročenie štátnej hranice;
6. Dočasné odňatie vodičského preukazu k motorovému vozidlu;
7. Zákaz prenasledovania alebo obťažovania obete alebo inej osoby;
8. Zamedzenie vstupu na miesto bydliska, zákaz prístupu na internet (§ 98 ChTP).

Najčastejšie používané alternatívy väzby a ich typy v **Bulharsku**:

- Povinné hlásenie polícii – hlásenie akejkoľvek zmeny adresy (najčastejšie sa uplatňuje v krajinách s dobrou spoluprácou medzi políciou a súdnictvom);
- Domáce väzenie (častejšie bez technického dohľadu);
- Kaucia; (BTP)

Slovenský trestný poriadok v ustanoveniach § 80 a § 81 (STP) stanovuje prípady, v ktorých môže byť obvinený prepustený na slobodu v prípravnom konaní a stanovuje alternatívy k vyšetrovacej väzbe, ktoré zahŕňajú:

- Nahradenie väzby zárukou dôveryhodnej osoby alebo záujmového združenia občanov;
- Písomný sľub obvineného;
- Nahradenie účelu väzby pod dohľadom probačného a mediačného úradníka; alebo
- Peňažnú záruku.

1.3 Vplyv vyšetrovacej väzby na duševné zdravie

V Európe zaznamenali 17,5 samovrážd na 10 000 ľudí vo vyšetrovacej väzbe, pričom tento podiel úmrtí vo zvyšku väzenskej populácie bol 8,54. Česká republika má najvyšší počet samovrážd v EÚ s 51 samovraždami, zatiaľ čo na Slovensku pripadá takmer 19 samovrážd na 10 000 ľudí vo vyšetrovacej väzbe. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) varuje, že prvé hodiny a dni sú pre zadržiavané osoby, najkritickejšie. Prevencia samovrážd si vyžaduje koherentný a konkrétny program, ktorý sa má zaviesť v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody (Bernardo et al., 2022). WHO tiež upozornila, že miera samovrážd osôb vo vyšetrovacej väzbe je trikrát vyššia ako u osôb vo výkone trestu. (Schönteich, 2013).

2 Vypracovanie navrhovaných riešení

Analytická štúdia je čiastočne výsledkom prieskumu verejne dostupných dát vykonaného v rámci projektu RELEASE. Hlavným cieľom projektu RELEASE je prispieť k jednotnému uplatňovaniu právnych predpisov EÚ vo všetkých členských štátoch a podporiť justičnú spoluprácu v trestných veciach. Cieľom projektu je uľahčiť vytvorenie vzájomnej dôvery medzi cieľovými skupinami a zlepšenie vnútroštátnych justičných systémov. Medzi členské štáty, ktoré sa zapojili do projektu, patria Bulharsko, Slovensko, Chorvátsko, Grécko a Poľsko.

V rámci projektu uskutočnený výskum poskytol prehľad vnútroštátneho právneho rámca, prehľad odbornej literatúry a analýzu judikatúry. Vychádza zo všeobecného zberu údajov a štatistík. Vďaka kombinácii vnútroštátneho právneho rámca každého členského štátu, prehľadu literatúry a analýzy judikatúry, výskum priniesol komplexný prehľad súčasného stavu v každom členskom štáte.

Z uvedeného vyplýva, že nosná problematika, na ktorú sa Analytická štúdia zameriava, sú:

1. Nadužívanie VV ovplyvňuje osoby patriace k zraniteľným a marginalizovaným skupinám a porušuje ľudské práva;
2. Významné nadmerné používanie VV negatívne ovplyvňuje vnútroštátne trestné súdnictvo a podkopáva právny štát na vnútroštátnej úrovni;
3. VV by mala slúžiť len ako krajné opatrenie, ako bolo pôvodne zamýšľané, nie ako trest.

Hlavné výhody využívania alternatív k vyšetrovacej väzbe(v závislosti od typu opatrenia) :

- Obvinený zostáva so svojou rodinou, udržiava sociálne väzby, nestráca zamestnanie;
- Zníženie nákladov zo strany štátu;
- Zníženie počtu väzňov;
- Technické monitorovanie umožňuje nepretržité pozorovanie jednotlivca.

V prípade, že obvinené osoby stratia kontakt s rodinnými príslušníkmi, prídu o zamestnanie atď., je u nich riziko opätovného spáchania trestného činu vyššie. Počas pandémie COVID-19, keď boli väzenské zariadenia na celom svete nútené znižovať počet väzňov, krajiny ako Portugalsko a Bahrajn zaznamenali úspech s príkladmi dobrej praxe pri využívaní alternatív k väzbe (Thailand Institute of Justice, 2022). Ostatné krajiny pritom vykazovali vyšší počet väzňov aj počas pandémie. (Fair Trials, 2021).

Jedným z faktorov, ktoré môžu mať vplyv na rozhodovanie súdov v predsúdnom konaní, sú aj obavy sudcov z mediálnej kritiky. Výkon väzby pritom môže negatívne vplývať na zhromažďovanie dôkazov preukazujúcich nevinu a okolnosti činu. Preplnenosť a nedostatočné hygienické podmienky v zariadeniach na výkon trestu odňatia slobody predstavujú riziko pre zadržaných, ako aj pre zbor väzenskej stráže a zamestnancov ústavov na výkon trestu.

Zadržiavanie osôb vo vyšetrovacej väzbe navyše prináša značné dodatočné náklady v porovnaní s alternatívnymi a menej reštriktívnymi opatreniami. Zadržaní uvádzajú, že sa skôr priznajú k vine vo vyšetrovacej väzbe, hoci sú nevinní, pretože sa obávajú dlhšieho trestu. Tiež sa cítia byť nútení priznať vinu zo strany polície a/alebo prokurátorov. Nadmerné využívanie vyšetrovacej väzby je jednou z hlavných príčin preplnenia väzníc. Vzhľadom na vyššie denné náklady na výkon trestu odňatia slobody sú alternatívy k vyšetrovacej väzby aj ekonomicky výhodnejšie (Heard & Fair, 2019).

Z workshopov za účasti sudcov, právnikov a iných zástupcov právnických povolání vzišli nasledujúce návrhy:

- Prísne dodržiavanie zásady proporcionality;
- Trvalá, nepretržitá a povinná odborná príprava všetkých súdnych úradníkov v súvislosti s neustálymi sociálnymi a politickými zmenami;
- Kritický prístup k úlohe médií vo veciach spravodlivosti;
- Prijatie a prevádzkovanie moderných technologických prostriedkov na uľahčenie využívania alternatív k vyšetrovacej väzbe (elektronický dohľad, geolokalizácia);
- Trvalý a účinný dohľad nad obvineným pri vykonávaní alternatívnych opatrení;
- Pre všetky alternatívy k vyšetrovacej väzbe je potrebné stanoviť lehoty;

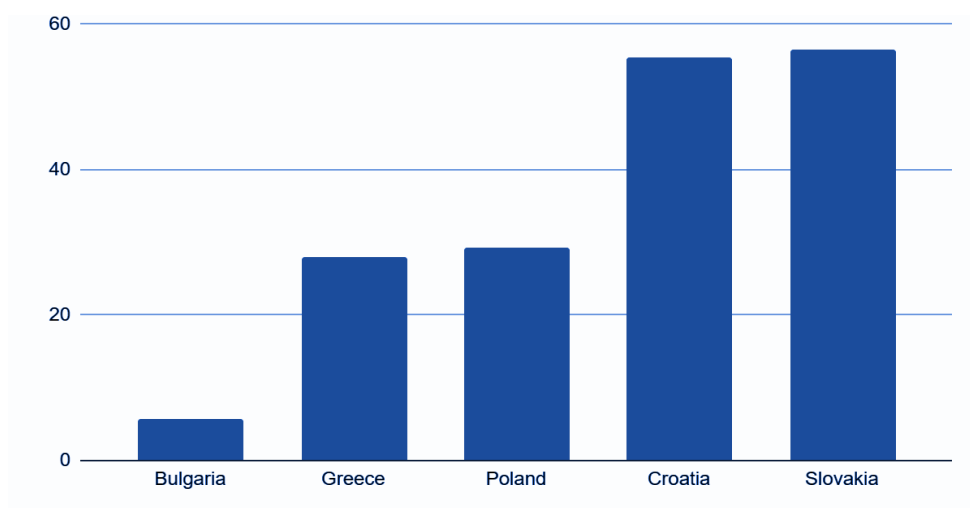
2.1 Nákladovo efektívna realizácia

Okrem významného vplyvu na jednotlivcov, ktorý vedie k porušovaniu niektorých z ich najzákladnejších ľudských práv a základných slobôd, z dostupných výskumov vyplýva, že nadmerné využívanie vyšetrovacej väzby prináša aj značné dodatočné náklady, ktoré sú podstatne vyššie ako v prípade alternatív, a preto môžu viesť k ďalšej hospodárskej a sociálnej ujme.¹

¹ Napríklad v: Catherine Heard a Helen Fair, Institute for Crime and Justice Policy Research, Birkbeck University of London, „Pre-trial detention and its over-use“, november 2019, dostupné na: https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/pre-trial_detention_final.pdf, s. 8; Pozri tiež, Open Society Justice Initiative & UNDP, „The Socioeconomic impact of pre-trial detention,“ New York: Open Society, 2011, dostupné na: <https://www.justiceinitiative.org/uploads/84baf76d-0764-42db-9ddd-0106dbc5c400/socioeconomic-impact-pretrial-detention-02012011.pdf>; Tiež v: CSES, „Study on financial and Other Impacts for an Impact Assessment of a Measure Covering Rights for Suspects and Accused Persons who are in Pre-Trial Detention“, 2016,

Priemerné denné náklady na zadržaného sa pohybujú od pár eur až po takmer 60 eur. Medzi krajiny s najnižšími nákladmi patrí Bulharsko s 5,70 EUR, nasleduje výrazný skok vo výške nákladov, ktoré sú napr. v Grécku 28 EUR, v Poľsku 29,90 EUR, Chorvátsku 55,4 EUR a napokon najvyššie priemerné denné náklady na zadržaného až do 56,60 EUR na Slovensku (Európska komisia, 2022) (Obrázok 2).

Obrázok 2. Priemerné denné náklady na zadržaného (v eurách)

Elektronické monitorovanie sa v posledných rokoch používa čoraz častejšie a ukázalo sa ako jedna z efektívnejších alternatív VV. Bulharsko zaviedlo v roku 2019 domáce väzenie s elektronickým dohľadom, vďaka ktorému sa vyšetrovacia väzba neuplatnila na 137 ľudí. Používanie opatrenia v podobe elektronického monitorovania by tiež zlepšilo problémy s preplnenosťou európskych väzníc. Napriek tomu, že sú k dispozícii rôzne alternatívy k vyšetrovacej väzbe, krajiny uvádzajú, že v praxi sa používajú len zriedka (Chorvátsko, Poľsko a Slovensko). Jednou z príčin je nedostatočná vedomosť o alternatívach vyšetrovacej väzby neznalosť alternatív k vyšetrovacej väzbe. Z vyššie uvedených dôvodov je potrebné ďalšie vzdelávanie o možnosti zvýšiť podiel neväzobných opatrení (Európska komisia, 2022). Zároveň je vo všetkých členských štátoch nedostatočne využívaný Európsky príkaz na dohľad (ESO), pričom Španielsko vydalo v rokoch 2015 - 2020 len sedem z nich (Venâncio et al., 2022). Okrem toho kaucia zvyšuje pravdepodobnosť, že sa obvinení znovu objavia na súde, a tým znižuje náklady na systém trestného súdnictva (Liu, Nunn & Shambaugh, 2018).

3 Strategické odporúčania pre členské štáty

3.1 Poľsko

Napriek tomu, že Poľsko sa v zozname krajín, ktoré pravidelne využívajú vyšetrovaciu väzbu, umiestňuje pomerne nízko, počet ľudí, ktorí sa ocitnú vo VV, každým rokom rastie. Podľa princípu zakotvenom v poľskej legislatíve by sa VV mala používať, keď alternatívy k väzbe nestačia. V praxi sa tento princíp javí opačne – najprv sa uvažuje o využití vyšetrovacej väzby a až potom sa analyzuje, či napokon nepostačujú alternatívy k väzbe. Legislatívne výbory by sa preto mali usilovať o zavedenie takých predpisov, ktoré budú viesť prokurátorov a sudcov k tomu, aby používali alternatívy k väzbe.

Na podujatiach v rámci projektu poľské zainteresované strany uviedli, že treba zvážiť rozšírenie katalógu alternatív k väzbe, ktoré nespočívajú v odňatí slobody, napríklad:

- Zákaz opustenia schengenského priestoru;
- Zavedenie elektronického monitorovacieho systému, prostredníctvom ktorého by orgány činné v trestnom konaní monitorovali miesto pobytu osoby.

Posledné menované opatrenie bolo zavedené v minulosti, ale po niekoľkých mesiacoch bolo zrušené kvôli zmenám na politickej scéne a jeho účinnosť sa nedala hodnoverne overiť. Zainteresované strany tiež diskutovali o predpokladoch pre zavedenie opatrení súvisiacich s vyšetrovacou väzbou. Najdiskutovanejšie boli:

- Opodstatnenosť predpokladu prísneho hroziaceho trestu ako jediného základu pre aplikáciu tohto obmedzujúceho opatrenia;
- Čas, ktorý majú účastníci konania do súdneho pojednávania, na ktorom sa rozhodne o vyšetrovacej väzbe.

3.2 Grécko

Máme za to, že na splnenie cieľa tejto štúdie, ktorým je zabezpečiť, že sa obvinený dostaví na pojednávanie a nebude sa vyhýbať výkonu trestu, ktorý mu môže byť ako obžalovanému uložený, by sa súd nemal uchýľovať k „ľahkému“ riešeniu, akým je dočasná väzba. Systematická práca nielen pri hľadaní alternatív k väzbe, ale najmä pri presadzovaní ich účinného uplatňovania v právnom systéme s dominantnou podporou zo strany politického spektra, si vyžaduje posilniť alternatívy riadnym dohľadom, ktorý prispeje k ich účinnosti. K posilneniu alternatív k väzbe tiež prispeje, ak vzniknuté náklady znáša štát, aby sa vzťahovali aj na menej zvýhodnené spoločensko-ekonomické skupiny obyvateľstva.

V Grécku sa alternatívy k väzbe používajú vo veľkej miere, avšak nie sú dodržiavané. V prípade VV má obvinený právo po uplynutí stanovenej lehoty požiadať o nahradenie vyšetrovacej väzby alebo obmedzujúceho opatrenia.

Určité zlepšenia by sa mohli vykonať v legislatívnom rámci na uplatňovanie dobrej praxe prostredníctvom zjednotenia noriem.

Školenia sudcov a prokurátorov v súvislosti s uplatňovaním vyšetrovacej väzby a alternatív k väzbe prostredníctvom zdieľania dobrej praxe sú jednoznačne považované za nevyhnutné a budú prospešné. Zdieľanie dobrej praxe môže taktiež uľahčovať rozhodovací proces. Medzinárodná spolupráca a výmena skúseností má priaznivý vplyv na justičný systém v Grécku.

S cieľom podporiť využívanie alternatív k väzbe by tiež mali byť zohľadnené nasledujúce skutočnosti:

- Účinnejšia spolupráca medzi súdnymi orgánmi, sociálnymi orgánmi a orgánmi činnými v trestnom konaní;
- Zlepšenie prostriedkov elektronického monitorovania, napríklad sprístupnením geolokalizácie atď.;
- Výmena poznatkov a postupov medzi jurisdikciami iných štátov;
- Vedenie školení a workshopov týkajúcich sa využívania alternatív k väzbe a negatívnych účinkov vyšetrovacej väzby;
- Zavedenie nového orgánu/úradu zodpovedného za zabezpečenie náležitého a riadneho uplatňovania uloženého opatrenia;

- Vydanie oficiálneho štatistického zoznamu raz za 3 mesiace, maximálne každého polroka, s údajmi o počte osôb vo vyšetrovacej väzbe v danej krajine.

3.3 Chorvátsko

Napriek tomu, že chorvátsky partner uviedol, že k dispozícii je mnoho elektronických monitorovacích náramkov (vyše 100), sudcovia tvrdia, že v minulom roku bolo na účely predchádzania väzby použitých iba pár z nich. Okrem toho, keďže sudcovia v rámci projektu uviedli, že sa cítia pod tlakom, aby podrobili obvinených VV a to najmä v medializovaných citlivých prípadoch, zvyšovanie informovanosti prostredníctvom médií by zlepšilo prax používania vyšetrovacej väzby ako preventívneho opatrenia. Je tiež nevyhnutné riešiť preplnenosť chorvátskych väzníc, pričom Osijek je vyťažený na 205 %, tesne za ním sa umiestnil Karlovac s kapacitou zaplnenou na 170 %. Takéto preťaženie kapacít vo väzenských zariadeniach neposkytuje primerané pracovné podmienky pre zbor väzenskej stráže a zamestnancov väzníc ani primerané podmienky pre osoby, ktoré sa nachádzajú vo väzbe. Sudcovia, advokáti a právnici by mali absolvovať sústavnú odbornú prípravu o uplatňovaní alternatív a o výhodách, ktoré by to prinieslo systému trestného súdnictva ako celku. Zároveň je potrebné informovať ich o problémoch s duševným zdravím a rizikách, ktorým osoby vo výkone väzby čelia počas prvých dní vo väzbe. Okrem toho je možné získať informácie o príkladoch dobrej praxe alternatív k väzbe, ktoré sú úspešné na celosvetovej úrovni, ak členské štáty EÚ budú viac spolupracovať, ako sa to podarilo v rámci tohto projektu.

Odporúčania EK z roku 2022 objasňujú, že s osobami vo väzbe sa musí zaobchádzať s rešpektom a dôstojnosťou, najmä pokiaľ ide o zákaz mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, ako stanovuje článok 3 Európskeho dohovoru o ľudských právach a článok 4 Charty základných práv Európskej únie. Členské štáty by mali maximálne raz za mesiac preskúmať dôvod väzby.

Príklady možných opatrení:

- Povinnosť dostaviť sa k súdu podľa jeho pokynov, nezasahovať do priebehu súdneho konania a nevykonávať určité činnosti vrátane činností súvisiacich s povoláním alebo konkrétnym zamestnaním;
- Požiadavka každodenného alebo pravidelného hlásenia sa súdu, polícii alebo inej inštitúcii;
- Prijat' dohľad vykonávaný inštitúciou, ktorú poverí súd;
- Podriaďiť sa elektronickému monitorovaniu;
- Zdržiavať sa na určenej adrese s určením/bez určenia časového intervalu, ktorý má dotyčný na adrese stráviť;
- Požiadavka neopúšťať alebo nevstupovať na určené miesta alebo okresy bez povolenia;
- Požiadavka nestretávať sa s konkrétnymi osobami bez povolenia;
- Požiadavka odovzdať pas alebo iné osobné doklady; a
- Požiadavka poskytnúť alebo zložiť peňažnú alebo inú formu záruky v prebiehajúcim súdnom konaní (Európska komisia, 2022).

3.4 Bulharsko

V Bulharsku väčšina zástupcov právnických povolání uznáva, že množstvo negatívnych dôsledkov pre osoby, ktoré boli vzaté do väzby a ich príbuzných sa často ignoruje. Advokáti a sudcovia sa zhodujú v tom, že väzba je v rozpore s prezumpciou nevinny a mala by sa uplatňovať reštriktívne, len v prípade závažnej trestnej činnosti a/alebo výnimočných okolností. Za hlavné dôvody nadmerného využívania väzby považujú tlak, ktorý médiá a verejná mienka vyvíjajú na súd a riziko neúčinnosti alternatív k väzbe v predsúdnom konaní.

Jedným zo spôsobov, ako obmedziť uplatňovanie tohto najprísnejšieho opatrenia je, pri rozhodovaní o väzbe v predsúdnom konaní zhromaždiť dodatočné informácie o podozrivom nad rámec informácií, ktoré zhromaždila polícia počas vyšetrovania. Okrem toho sa odporúča vždy vyhľadať informácie o predchádzajúcich trestných činoch a záznamoch v registri trestov, údaje o pracovnom a rodinnom stave vrátane rodinných príslušníkov, ktorí sú závislými (vyživovanými) osobami, o životných podmienkach a zdravotnom stave. Je potrebné komplexne posúdiť získané informácie z hľadiska rizika pokračujúcej trestnej činnosti alebo úteku a potenciálneho vplyvu väzby

na dotyčného a/alebo na jeho rodinu. Komplexné posúdenie treba pripomenúť prokuratúre, pretože má povinnosť zbierať usvedčujúce aj oslobodzujúce dôkazy, zatiaľ čo obhajca (ak je poverený obvineným alebo mu bol pridelený *ex officio*) by mal byť neoblomný pri predkladaní týchto informácií súdu počas pojednávania o opatrení vo fáze prípravného konania.

Európsky príkaz na dohľad, ktorý bol zavedený rámcovým rozhodnutím Rady z roku 2009 o uplatňovaní zásady vzájomného uznávania na rozhodnutia o opatreniach dohľadu ako alternatíve väzby medzi členskými štátmi Európskej únie, je nástrojom na zabránenie alebo skrátenie trvania väzby a umožňuje obvineným čakať na súdne konanie v krajine ich pobytu a zabezpečuje tak rovnaké zaobchádzanie s cudzincami a občanmi. Tento nástroj je však pre právnické povolania vo veľkej miere neznámy a v praxi neúčinný. Na tento účely je potrebné vynaložiť konštruktívnejšie úsilie (zvyšovať informovanosť, odborná príprava a vzájomného zdieľanie poznatkov na cezhraničnej úrovni), aby sa nielen obmedzilo využívanie vyšetrovacej väzby v cezhraničných prípadoch, ale aj posilnila vzájomná dôvera medzi členskými štátmi EÚ.

Rozšírené uplatňovanie alternatív väzby v predsúdnom trestnom konaní je možné dosiahnuť:

- Výberom vhodného opatrenia pre každý konkrétny prípad;
- Zhromažďovaním ďalších informácií o obvinených (ich osobnosti, sociálnom prostredí atď.) s cieľom prijať informované rozhodnutie;
- Poskytnutím opodstatneného vysvetlenia, prečo nebolo v rozhodnutí súdu uplatnená alternatíva k väzbe;
- Vedecká analýza účinnosti zavedenia existujúcich alternatív a zavedenie metodík hodnotenia rizík;
- Pri menej závažných trestných činoch by sa mali spravidla uplatňovať alternatívy;
- Odborná príprava osôb, ktorí pôsobia v rámci právnych profesií v oblasti trestného práva na dostupné alternatívy k väzbe a ako ich uplatňovať;
- Pravidelné medializovanie úspešných príkladov uplatnenia alternatív k väzbe v predsúdnom trestnom konaní v praxi;

- Zavedenie ďalších alternatív k väzbe (povinnosť stráviť stanovený časový interval na vyhradenom mieste, kontrola a obmedzenie pohybu, nedopustiť sa úmyselného trestného činu, hlásiť sa príslušnému orgánu v určenom intervale atď.) v bulharskom trestnom poriadku, ktoré súdu priznávajú kompetencie nariadiť tieto opatrenia buď individuálne alebo kumulatívne (napr. skombinovať kauciu s obmedzeným pohybom a kontaktom s určitými osobami), s cieľom zaručiť, že sa obvinený zúčastní súdneho konania.

3.5 Slovensko

V prípade Slovenska doteraz realizované projektové aktivity, či už reakcie cieľovej skupiny sudcov, prokurátorov, právnikov a trestných sudcov na dotazníky alebo podujatia zamerané na vzájomné zdieľanie poznatkov (vnútroštátne workshopy) ukázali, že medzi cieľovou skupinou existuje konsenzus o dôležitosti zvýšeného využívania alternatív k VV. Medzi cieľovou skupinou však zároveň panuje zhoda, že existujú významné praktické nedostatky, ktoré výrazne obmedzujú využívanie alternatív vo väčšom meradle. Nejde o legislatívne nedostatky, ale o čisto prakticko-technické nedostatky, ktoré v skutočnosti bránia využívaniu alternatív. Z pohľadu sudcov a prokurátorov v mnohých prípadoch sa nejedná o nechotu či kategorické odmietnutie aplikovania alternatív k väzbe, ale skôr o zváženie praktických obmedzení, ktoré obmedzujú využiteľnosť alternatív k väzbe.

V mnohých prípadoch sa sudcovia uchýľujú k použitiu vyšetrovacej väzby nie preto, že by ju považovali za potrebnú alebo najvhodnejšiu, ale z dôvodu praktických nedostatkov ukladania a realizácie alternatív k väzbe v podmienkach Slovenskej republiky.

Z odpovedí na dotazník vyplynulo, že na Slovensku cieľová skupina vníma kauciu a dohľad probačného a mediačného úradníka nad obvineným ako najúčinnejšiu alternatívu k VV.

4 Záver

Ako je zrejmé z odporúčaní analytickej štúdie, Bulharsko, Poľsko, Grécko, Slovensko a Chorvátsko vyžadujú podobné postupy, keďže väčšina alternatív k väzbe, ktoré majú k dispozícii, je rovnaká a majú rovnaký problém spočívajúci v ich neaplikovaní.

D4.2 Analytická štúdia

Je potrebné budovať dôveru v alternatívy k väzbe, a to nielen zo strany sudcov a prokurátorov, ale zároveň budovať dôveru spoločnosti v tieto nástroje, čo by mohlo viesť k väčšiemu dopytu po ich využívaní zo strany spoločnosti. Aby bol tento cieľ úspešný, je potrebné posilniť použiteľnosť a funkčnosť alternatív v praxi. Vzhľadom na existujúci zoznam alternatív existuje solídny základ pre častejšie využívanie alternatív k väzbe v praxi, ale pokročilejšia odborná príprava sudcov by mala byť povinná. Z realizácie tohto projektu je zrejmé, že existuje značný priestor na zmenu a zlepšenie a že súdnictvo aj právnici sú otvorení ďalšiemu vzdelávaniu a spolupráci. Okrem toho by spolupráca medzi členskými štátmi EÚ bola prelomovým počínom, na ktorý poukázali tak sudcovia ako aj iní v rámci projektu oslovení právnici. Spočívala by v komplexnejšom zozname alternatív k väzbe prijímaných na európskej úrovni.

Zabezpečenie funkčnosti alternatív si okrem výrazného zvýšenia ľudských zdrojov vyžaduje aj technickú podporu a v ideálnom prípade preskúmanie existujúcich alternatív na základe výsledkov hodnotenia ich efektívnosti. Keďže dôvody nedostatočného využívania alternatív k vyšetrovacej väzbe spočívajú v konkrétnych praktických nedostatkoch, je potrebné zamerať sa predovšetkým na ne. Primerané financovanie a personálne obsadenie sú preto predpokladom väčšieho využívania alternatív k vyšetrovacej väzbe. Nasledovať bude odborná príprava pre príslušné právnické profesie - sudcov a prokurátorov. Nedostatočný počet probačných a mediačných úradníkov má priamy vplyv na nízky podiel uplatňovania alternatív, pretože ich prakticky znemožňuje.

Na druhej strane je ťažké ignorovať vplyv médií a verejnosti, ktoré požadujú VV v politicky a spoločensky citlivých prípadoch. Preto by bolo určite prospešné zamerať sa na vzdelávanie širšej verejnosti a novinárov v tomto ohľade.

Zmeny by sa mali vykonať aj v zákonných ustanoveniach, ktoré definujú základy ukladania vyšetrovacej väzby, ako aj v ustanoveniach o trestnom konaní až do fázy súdneho konania v trestných veciach. Autori usmernení a zákonov by tiež mali byť upozornení na potrebu prijať zmeny vo financovaní alternatív k väzbe. Zmeny sa netýkajú len zmeny počtu zamestnancov a zariadení

vstupujúcich do trestného konania, ale aj zvýšenia finančných výdavkov na odbornú prípravu právnických profesií s cieľom zvýšiť povedomie o používaní alternatív k väzbe.

5 Zdroje

5.1 Právne nástroje EÚ a iné dokumenty:

Európska komisia, Generálne riaditeľstvo pre spravodlivosť a spotrebiteľov. (2022). Práva podozrivých a obvinených osôb vo väzbe (prieskumná štúdia): záverečná správa, Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie. <https://data.europa.eu/doi/10.2838/293366>

Európska komisia, „Odporúčanie útvarov Komisie b, na ktoré sa vzťahuje väzba, a o materiálnych podmienkach obmedzenia osobnej slobody“, 15292/22, Brusel, 2. decembra 2022, dostupné na: <https://commission.europa.eu/system/files/2022-12/JHA%20Non-paper%20st15292%20en22.pdf>

5.2 Právne dokumenty Rady Európy:

Výročná štatistika trestnej činnosti. Rada Európy – SPACE I 2021. Dostupné na: https://wp.unil.ch/space/files/2022/12/SPACE-I_2021_FinalReport.pdf

Rada Európy. (Jún, 2024) Europe's Prison Overcrowding Crisis Continues: 2023 Report. Dostupné na: <https://www.miragenews.com/europes-prison-overcrowding-crisis-continues-1250865/>

5.3 Vnútroštátna legislatíva:

Bulharský trestný poriadok (Úradný vestník č. 86/28.10.2005, účinný od 29.04.2006, v znení neskorších predpisov, ÚV č. 46/12.06.2007, účinný od 1.01.2008)

Chorvátsky trestný poriadok (Úradný vestník, č. 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22).

Grécky trestný poriadok

Poľský trestný poriadok

Slovenský trestný poriadok (Zákon 300/2005 Z. z. z 20. mája 2005)

Nahradenie väzby dohľadom je upravené v Siedmej kapitole, Diel II trestného poriadku „Opatrenia dohľadu a iné donucovacie prostriedky“.

5.4 Ostatné zdroje:

Apelblat, M. (August 2023). Vyšetrovacia väzba v EÚ naďalej predstavuje problém, ktorý spôsobuje spor medzi dvoma krajinami. The Brussels Times. Dostupné na:

<https://www.brusselstimes.com/667020/pre-trial-detention-in-the-eu-continues-to-be-a-problem-and-causes-a-dispute-between-two-countries>

Bernardo, A., Belmonte, E., Cabo, D., Torrecillas, C., Alvarez del Vayo, M., Gavilanes, M., Laursen, L. (Máj 2022). Miera samovrážd vo vyšetrovacej väzbe je dvojnásobná v porovnaní s odsúdenými väzňami. Dostupné na: <https://civio.es/2022/05/17/europe-prisons-suicides/>

Fail Trials. (Apríl 2021). Európa: Zvýšený podiel trestu odňatia slobody vo väzbe narúša právny štát. Dostupné na: <https://www.fairtrials.org/articles/news/europe-increase-pre-trial-detention-rates-erodes-rule-law/>

Heard, C. & Fair, H. (November 2019). Nadmerné využívanie vyšetrovacej väzby. Institute for Crime and Justice Policy Research, Birkbeck University of London. Dostupné na: <https://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/pre-trial-detention-final.pdf>

Liu, P., Nunn, R., & Shambaugh, J. (2018). Ekonomické aspekty kaucie v kontexte vyšetrovacej väzby. The Hamilton Project.

Morfonios, N. (November 2022). Grécke súdy zneužívajú vyšetrovaciu väzbu. MIIR. Dostupné na: https://www.europeandatajournalism.eu/cp_data_news/greek-courts-abuse-pre-trial-detention-2/

Schönteich, M. (Jún 2013). Nadmerné využívanie vyšetrovacej väzby: príčiny a dôsledky. Centre for Crime and Justice Studies. Dostupné na: <https://www.crimeandjustice.org.uk/publications/cjm/article/overuse-pre-trial-detention-causes-and-consequences>

Thailand Institute of Justice. (Máj 2022). GLOBÁLNA ANALÝZA VÄZNÍC 2022. Dostupné na:
<https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2022/05/GPT2022.pdf>

Venâncio, R., Liberado, P., das Neves, P. & Apóstolo, J. (Október 2022). Nadmerné využívanie
vyšetrovacej väzby: európska cesta vpred. Dostupné na: <https://justice-trends.press/pretrial-detention-overuse-the-european-way-forward/>

